

ЗУСТРІЧ

Джон УІНДЕМ

через п'ятдесят років

ОПОВІДАННЯ

З англійської переклав Владислав НОСЕНКО

Сонце нестерпно пекло навіть під навісом. За відчиненими дверима місіс Долдерсон трохи пересунула крісло так, що голова її тепер була у тіні, сонце приємно зігрівало тіло. Вона відкинулась на подушку, глянула навкруги.

Вічний пейзаж, наче час зупинився.

Кедр, як завжди, стоїть посеред рівно підстриженого моріжка. Його плоскі розлогі віти стали куди довшими, ніж колись, у її дитинстві, а, втім, важко сказати напевне, адже дерево і тоді здавалось велетенським, таке ж воно і нині. А он там живопліт на межі, як завжди акуратно підстрижений. Обабіч хвіртки видно фігурно підстрижені силуети Кокі та Оллі, двох птахів, які чудом збереглися до цього часу, хоча хвіст у Оллі дещо порідшав.

Клумба зліва перед чагарником, як і раніше, вражає своїми барвами, а може, квіти стали іще яскравішими; декому ті барви могли показатися навіть дещо різкими, однак вона все одно вважала їх чарівними. Втім, трохи змінився гай за живоплотом: деяких старих дерев уже нема, натомість виріс молодняк. А поміж гілками то тут, то там проглядають рожеві плями дахів сусідських будинків, яких не було тут колись. Якби не усе це, можна було б на мить забути про швидкоплинний час.

Не чути співу птахів, полуденна дрімота огортає тіло; гудуть бджоли, тихесенько шепоче листя, з тенісного корту, що поблизу, долинають звуки ударів по м'ячу, та час від часу чути голоси гравців, які оголошують рахунок.

То міг бути будь-який літній полудень з п'ятдесяти минулих літ.

Місіс Долдерсон усміхнулась своїм думкам, вона любила усе це в дитинстві, а тепер, мабуть, іще більше.

Перекладено за виданням: John Wyndham. Consider Her Ways and Others. Penguin Books. 1983.

© Владислав Носенко, 1991, переклад українською мовою.

Джон Уїндем (1903—1969) — англійський письменник-фантаст. Автор багатьох збірок оповідань та романів. Найвідоміші з них романи «День тріффідів» та «Кракен прокидається». Оповідання «Зустріч через п'ятдесят років» (Stitch in Time) уперше опубліковано 1963 року.

В цьому будинку вона народилась, виросла, вийшла заміж, потім повернулася сюди після смерті батька, виростила двох дітей, постаріла... Через кілька років після другої війни вона мало не втратила його, та все обійшлося, і от вона тут... Завдяки Гарольду. Розумний хлопець, чудовий син... Коли стало очевидним, що вона більше не в змозі управлятися з будинком і доведеться його продати, саме Гарольд переконав керівництво своєї фірми придбати цей дім.

Як пояснив Гарольд, їх приваблював не сам будинок, а місцевість, що припадала будь-кому до душі. Тепер будинок не мав практично ніякої цінності, проте був досить вигідно розташований. Згідно з умовами продажу, чотири кімнати з південної сторони виділялись їй. Іншу частину будинку перетворили в гуртожиток, де мешкали десятків зо два молодих людей, які працювали в лабораторіях і офісах з північної сторони, де були конюшні і вигін.

Згодом, згідно плану, будинок знесуть, а поки що і дім і сад, що простягся на південь і захід, ніхто не займе. Гарольд запевнив, що їх не чіпатимуть ще років п'ятнадцять-двадцять, значно довше, ніж їй потрібно...

Спокійно і без жалю місіс Долдерсон подумала, що скоро їй доведеться піти з життя. Вона стала непотрібною, а тепер, коли змушена користуватись кріслом-каталкою, обтяжує інших. Тепер вона все більше відчувала свою непотрібність, непричетність до всесвіту інших людей. Кругом усе змінилося; спершу було важко навіть збагнути суть змін, згодом життя ускладнилося настільки, що довелось облишити спроби зрозуміти хоча б що-небудь. Немає нічого дивного, що старі люди стають рабами речей, які допомагають їм зрозуміти навколишній світ...

Гарольд був чудовий хлопчик, і заради нього вона робила все можливе, аби не здатись зовсім безмозкою, однак часто їй було це досить нелегко...

Приміром, сьогодні за обідом він так розхвилювався з приводу якогось експерименту, що тільки й говорив про нього, незважаючи на те, що вона майже нічого не зрозуміла. Знову йшлося про якісь виміри, тільки це й було зрозуміло, і вона лише кивала головою, навіть не намагаючись дійти до суті. Минулого разу, коли про це зайшла мова, вона відзначила, що в її юності люди знали лише три виміри, і незрозуміло, як цей науково-технічний прогрес призвів до появи нових. Гарольд працював над дисертацією, в якій давався математичний аналіз сучасного світу, де є місце для існування багатьох вимірів. Одним із моментів була можливість існувати в різних часових вимірах. Гарольд удався до філософського аналізу, але тут вона одразу перестала його розуміти. Він зовсім збив її з пантелику. Вона з певністю могла сказати, що в молоді роки філософія, математика і метафізика існували як окремі науки, а тепер вони якось незбагненно злилися в єдине ціле. Тож цього разу вона спокійно слухала, часом тихо підбадьорюючи його, а він під кінець співчутливо посміхнувся і похвалив її за терплячість. А потім обійшов круг столу і, поклавши свою руку на її, ніжно поцілував у щоку; вона ж побажала йому успіху в завтрашньому таємничому експерименті. Аж тут увійшла Дженні, щоб прибрати зі столу і підкотити її крісло ближче до скляних дверей...

Тепло сонного полудня навіяло дрімоту, перенесло її на п'ятдесят років назад, коли вона сиділа біля цих же дверей, звичайно, не маючи навіть гадки про крісло-каталку, і чекала на Артура... з боєм у серці чекала на Артура... а він так і не прийшов...

Як дивно усе склалося. Якби Артур прийшов того дня, вона майже напевне вийшла б заміж за нього, і тоді б не з'явилися на світ ні Гарольд, ні Сінтія. Вона, звичайно, мала б дітей, але то були б не Гарольд і Сінтія... Яка дивна, повна випадковостей річ — життя...

Приймаючи свідчення від одного чоловіка і відмовляючи іншому, жінка може породити потенціального вбивцю... Які ж недалекі люди — прагнуть порядку в усьому, хочуть бути впевненими у майбутньому, тоді як на життєвому шляху кожного з них зустрічалось немало жінок, які давали згоди або відмовляли, як їм підказувало почуття...

Дивно, що вона згадала Артура, адже стільки років не думала про нього... Вона була впевнена, що він освідчиться того полудня. Це було іще до того, як вона вперше почула про Коліна Долдерсона. Вона дала б згоду. Так, вона б прийняла пропозицію. Тому, що трапилось потім, важко знайти пояснення.

Вона так ніколи не дізналась, чому він не прийшов ні того дня, ні взагалі більше ніколи. Він навіть не написав їй. Лише через днів десять-п'ятнадцять вона отримала формального листа від його матері, з якого дізналась, що він захворів, і лікар порадив відправити його за кордон... А потім від нього не було ніякої звістки, і лише через два роки вона натрапила на його прізвище в газеті... Звичайно, вона була роздратована і ображена, адже зачепили її дівочу гордість... А втім, хто знає, може, так воно і краще? Чи стали б тоді її діти такими ж дорогими, добрими і розумними, як Гарольд і Сінтія?.. Кругом стільки випадковостей... всі ці гени, про які нині тільки й говорять...

Тенісисти закінчили гру і пішли з кортів, мабуть, повернулись до своєї загадкової роботи. Бджоли заклопотано гудуть серед квітів, тут же пурхають легковажні, пустотливі метелики. Деревя вдалині наче світяться під палючим сонцем полудня. Полуденна дрімота зморила її. Місіс Долдерсон не чинила їй опору. Вона відкинула голову і раптом почула ще якийсь звук, трохи вищий по тону за бджолине гудіння, втім, він аж ніяк не заважав їй. У неї почали злипатися повіки.

Раптом десь зовсім поруч на стежці почулися кроки; почулися несподівано, наче хтось вийшов на стежку прямо з газону, хоча вона б побачила, якби хто-небудь ішов через газон... Тим часом почувся чийсь баритон; хтось стиха наспівував бадьюру пісню, і слова були не з початку: «...жний робить це, ро...». Пісня враз урвалася; кроки завмерли. Місіс Долдерсон сиділа, широко розплющивши очі, і міцно стискала тонкими руками бильця крісла. Вона пригадала ту мелодію, навіть голос був їй знайомий, хоч стільки років минуло... Яка нісенітниця, — сказала вона сама собі... Лише на якусь мить пригадала вона його, перш ніж заплющити очі... Яке безглуздя...

І все-таки як це було не схоже на сон... Вона чітко і ясно бачила усе, що було таким близьким і знайомим... Ось і бильця крісла такі міцні і надійні в її руках...

Але тут наче блискавкою обпекла думка: мабуть, вона померла! Саме тому їй усе примарилось. Вона тихо померла, сидячи тут під пекучим сонцем. Лікар казав, що це може статися зовсім несподівано... От і сталось! До неї прийшла дивна полегкість, і не тому, що вона дуже боялася смерті, а тому, що попереду була жахлива невідомість. А тепер усе скінчилось, і ніяких випробувань попереду. Так просто, наче уві сні. Враз вона відчула себе щасливою і радісною... Хоча було трохи незвично сидіти, прикутою до крісла...

Раптом зашурхотів гравій на доріжці і почувся чийсь збентежений голос: — Оце так! Неймовірно! Що за чудеса?

Місіс Долдерсон застигла в кріслі: немає сумніву, це той самий голос. Тихо, потім знову чийсь непевні кроки. Тепер уже ближче, але якось повільно, нерішуче. Аж тут з'явився хлопець. Боже, який він молодий. Щось поворухнулось у неї під серцем...

На ньому був смугастий блейзер і білі фланелеві брюки, шовковий шарф, пов'язаний на шиї, і солом'яний бриль з кольоровою стрічкою, трохи зсунутий на потилицю. Він тримав руки в кишенях, а тенісну ракетку — під лівою пахвою.

Спочатку вона побачила його у профіль, але то був не дуже слухний момент: він був чимось збентежений і заморожено дивився на рожевий дах будинку за гаєм.

— Артуре, — тихо гукнула місіс Долдерсон. Він здригнувся. Ракетка вислизнула з-під пахви і впала на доріжку. Хлопець намагався водночас підняти ракетку, зняти бриля і оволодіти собою; та марно. Коли це нарешті вдалося, він іще більше розчервонівся і збентежився. Він глянув на стару жінку в кріслі, на її коліна, вкриті ковдрою, на висхлі руки. Його погляд сягнув далі, в кімнату; тепер він був розгублений, навіть стривожений. Потім юнак знову подивився на стару. Вона пильно придивлялась до хлопця. А той ніяк не міг пригадати, чи бачив її раніше, не знав, хто вона, і все ж в очах у неї було щось невловимо знайоме.

Жінка почала розглядати свою праву руку, наче щось на ній привернуло її увагу, а потім знов глянула йому у вічі.

— Ти не пізнаєш мене, Артуре? — запитала вона спокійно.

Голос її був смутний, у ньому звучало чи розчарування, чи докір. Хлопець щосили намагався оволодіти собою.

— Я — здається, ні. Бачите, я... е-е. Ви...е-е,— промимрив він, а потім у відчай: — Ви, мабуть, тітка Тельми, тітка міс Кілдер?

Жінка уважно придивлялася до юнака. Він не зрозумів цього погляду, і тоді вона мовила:

— Ні, я не Тельмина тітка.

І знов його погляд ковзнув кудись углиб кімнати, він покрутив головою, наче силкувався прокинутись від сну.

— Тут щось не так, ні, не зовсім так,— сказав він у розпачі. — Послухайте, адже я ніяк не міг прийти не до того...? — він осікся і знову подивився на сад. — Ні, звичайно, тут усе не так,— промовив рішуче до себе. — Що ж трапилось?

Тепер він був не просто здивований, а приголомшений.

— Нічого не розумію, звідки ви мене знаєте?

Бачачи його тривогу, вона стримала свої емоції.

— Я впізнала тебе, Артуре. Ми колись зустрічалися.

— Справді? Не пригадую... Шкода...

— У тебе нездоровий вигляд, Артуре. Присунь стільця, сядь.

— Дякую, місіс, е-е, місіс —?

— Долдерсон.

— Дякую, місіс Долдерсон,— сказав він, трохи насупившись, силкуючись пригадати прізвище. Жінка спостерігала, як він возився зі стільцем. Усе в ньому було таке знайоме, кожний жест, навіть пасмо світлого волосся, що спадало на очі кожного разу, коли він нахилився. Якийсь час він сидів мовчки, насуплено придивляючись до чогось у глибині саду.

Місіс Долдерсон також мовчала. Вона була збентежена не менше за нього, хоча і не показувала цього. Думка про смерть здавалась тепер зовсім безглуздою. Вона відчувала себе такою, як завжди, і сиділа у тому ж кріслі, з болем у спині, міцно стискаючи бильця. І все ж то був не сон; поява хлопця виявилася надто очевидною, переконливою і реальною... Усе справді було б схоже на сон, якби той юнак був хтось інший, а не Артур...

А що як це просто галюцинація? А, може, її підвела пам'ять, і вона наділила рисами Артура зовсім іншу людину? Вона глянула на хлопця. Ні, не те — усе в ньому нагадувало Артура. Безсумнівно, це був він, і блейзер на ньому такий же, як у Артура... Тепер таких не носять, а солом'яні брилі вже давно вийшли з моди...

А може, це привид..? Та ні, цілком реальна людина: он і стілець заскрипів під ним, і гравій шурхотів під ногами... До того ж, хіба може бути привидом такий збентежений молодий чоловік, який тільки-но почав голитись..?

Хлопець повернув до неї голову і перебив її роздуми:

— Я гадав, що побачу Тельму. Вона сказала, що буде тут. Ви не знаєте, де вона?

Він був схожий на переляканого хлопчика. Йй хотілося його заспокоїти, не тривожити більше нічим. Але вона тільки й змогла сказати:

— Тельма десь тут, недалеко.

— Я мушу знайти її. Тільки вона зможе пояснити, що сталося.

Він хотів був підвестись, та жінка м'яко притримала його рукою:

— Зачекай, а що, по-твоєму, сталося? Що тебе так турбує?

— Усе це,— він обвів рукою навкруги.— Тепер тут усе не так, як було, і водночас так, як і раніше, а, втім, не зовсім так... Мені здається, що я... що я трохи втратив здоровий глузд.

Жінка пильно подивилася на нього і похитала головою.

— Не думаю. Скажи, а що саме змінилось?

— Я приходив сюди пограти в теніс, вірніше, побачитися з Тельмою. Тоді все було нормально, як завжди. Я під'їхав по доріжці, обпер свій велосипед на велику ялину, там, де починалася стежина, і пройшов до рогу будинку, аж тут і стались різні дива...

— Дива? Які саме?— поцікавилась місіс Долдерсон.

— Майже все змінилось навкруги: сонце засвітило іще яскравіше, дерева стали більшими, не такими, як раніше, а квіти на клумбі змінили кольори. А плющ, який сягав до самого даху будинку, тепер доходив лише до середини

стіни, і нагадував зовсім інший його різновид. А онде видно будинки. Я ніколи не бачив їх раніше, лише відкрите поле за гаєм. Навіть гравій на доріжці здається іще жовтішим, ніж колись. А ця кімната... Та сама кімната. Пізнаю стіл, камін і ті дві картини, але шпалери зовсім інші, тоді таких не було, хоча вони і не нові... Ви не знаєте, де Тельма? Я хочу, щоб вона пояснила мені... Мабуть, я трохи з'їхав з глузду...

Вона твердо притиснула його руку своєю:

— Ні,— промовила рішуче.— Не це причина.

— Тоді що...?— він різко обірвав себе на слові і почав прислухатись, трохи схиливши голову набік. Звук посилювався.— Що це?— стурбовано запитав він.

Місіс Долдерсон стиснула його руку міцніше.

— Все гаразд,— сказала заспокійливо, наче дитині.— Все гаразд, Артуре.

Вона відчула, як напружився він, почувши той звук. Потім у них над головою пронизливо прогуркотіло: то реактивні літаки долали звуковий бар'єр, і ревіння їхніх двигунів поступово стихало вдалині.

Артур спостерігав за літаками, а потім повернув до неї своє бліде перелякане обличчя і стривожено запитав:

— Що — що то було?

Жінка відповіла стиха, заспокійливо:

— Звичайний аероплан, Артур. Це такі жахливо шумні штуківини.

Він глянув туди, де щойно зник літак, і похитав головою.

— Але я бачив аероплан і знаю, як він шумить. Зовсім не схоже. Це нагадує мотоцикл, лише трошечки гучніше. Жахливо! Не розумію — не збагну, що сталось... Його голос звучав безпорадно.

Місіс Долдерсон хотіла була відповісти, та раптом її мозок пронизала згадка про Гарольда з його вимірами, про те, як вони переходять в інші площини, і про час, як один із вимірів... І тут її осяйнув неймовірний здогад. Хоча ні, так сказати було б не зовсім вірно,— просто вона зрозуміла. Але зрозумівши, розгубилась і знову окинула поглядом хлопця. Він усе ще тримався напружено і злегка тремтів. Певно, мучився думкою, чи не з'їхав він з глузду. Треба покласти цьому край. Як це зробити, щоб не травмувати його?

— Артуре,— різко промовила жінка.

Артур приголомшено подивився на неї. Вона навмисне говорила уривчасто.

— Там у шкафчику є пляшка коньяку. Принеси її і дві чарки.

Він підкорився, наче загіпнотизований. Вона налила йому третину чарки, і трошки плеснула собі.

— Випий.

Хлопець вагався.

— Випий,— наполягала вона,— ти в шоковому стані. Це піде тобі на користь. Я хочу поговорити з тобою, але не можу, адже ти в такому стані.

Він відпив трохи, закашлявся і сів.

— Допий до кінця,— твердо звеліла вона.

Він допив.

— Тепер краще?— поцікавилась жінка.

Він мовчки кивнув.

Вона перевела дух і зважилась:

— Артуре, скажи, який сьогодні день?

— Який день?— перепитав той здивовано.— П'ятниця, двадцять сьоме червня.

— А який рік, Артуре?

Тепер він повернувся до неї обличчям.

— Розумієте, я іще не зовсім збожеволів. Я знаю хто я, де я... Зі мною все в порядку, це щось трапилось з тим, що мене оточує. Я можу сказати...

— Я б хотіла, Артуре, щоб ти сказав, який тепер рік.— Вона знову говорила тоном, що не терпить заперечень.

— Дев'ятсот тринадцятий, звичайно,— відповів той, не зводячи очей з жінки.

Місіс Долдерсон перевела погляд на газон з квітами і м'яко кивнула. Це був той самий рік, і до того ж п'ятниця; дивно, що вона й досі пам'ятає такі речі.

Цілком ймовірно, тоді було двадцять сьоме червня... Безперечно, саме в п'ятницю літом дев'ятсот тринадцятого року він не прийшов... Як давно, неймовірно давно це було...

Він вивів її із спогадів непевним від хвилювання голосом.

— Чому, чому ви про це питаєте, я маю на увазі про рік?

Він різко зсунув брови, в очах — тривога. Такий молодий хлопець.

У неї стиснулось серце, і вона знов торкнулася своїми тонкими, тендітними пальцями його дужої руки.

— Я — по-моєму, я зрозумів, — непевнено промовив хлопець. — Не знаю чому, але ви не спитали б мене, якби... Тут справа в цих чудесах, чи не так? Якось так сталося, що тепер не дев'ятсот тринадцятий рік, саме це ви маєте на увазі? Ці дерева, що так вирости... той аероплан... — Він дивився на неї здивованими очима. — Ви повинні сказати мені... Дуже вас прошу... Що сталося зі мною? Де я зараз? А де ж..?

— Бідний хлопчик... — прошепотіла вона.

— Благаю вас...

Поруч з нею, у кріслі, лежав номер «Таймс» з розпочатим кросвордом. Вона неохоче витягла газету і, перегнувши сторінку, простягла її юнакові. Він узяв газету тремтячими руками.

— Лондон, понеділок, перше липня. — Потім, не повіривши своїм очам, прошепотів: — Тисяча дев'ятсот шістдесят третього року! — Він опустив газету і подивився на неї благальними очима.

Жінка неспішно двічі кивнула. Тепер вони вп'ялися очима один в одного і мовчали. Вона бачила, як поступово змінювався вираз його обличчя. Він різко, наче од болю, зсунув брови і нервово озирнувся навкруги, наче шукаючи порятунку. Потім знову подивився на неї і міцно заплющив очі. Аж ось підняв повіки, а в очах — біль і страх.

— Ні, ні..! Ні..! Ви не... Не може бути, щоб ви... ви — ви казали мені... Ви — місіс Долдерсон, адже так..? Ви говорили, що ви... Невже, неville ви — Тельма..?

Місіс Долдерсон мовчала. Вони дивились у вічі один одному. І раптом його обличчя зморщилося, як у маленького скривдженого хлопчика.

— О Боже, Боже! — простогнав він і затулив обличчя руками.

Місіс Долдерсон на якусь мить заплющила очі, а коли розплющила їх, то вже повністю оволоділа собою. Вона сумно глянула на його плечі, що здригалися. Висхлою лівою рукою з голубими нитками судин жінка торкнулась голови хлопця і ніжно погладила його біляве волосся. Правою рукою вона намацала кнопку дзвоника поруч на столику, натиснула і довго не відривала пальця...

Почувши кроки, вона розплющила очі. Крізь жалюзі до кімнати пробивалося досить світла, і вона побачила Гарольда, який стояв біля ліжка.

— Я не хотів тебе розбудити, мамо.

— Ти не розбудив мене, Гарольде. Я не спала, просто трошки замріялась. Сідай, любий, я хочу поговорити з тобою.

— Тобі не можна перевтомлюватися, мамо. Ти ж знаєш, що в тебе був рецидив.

— Ти маєш рацію, але мені здається, що більше стомлюєшся від бажання знати, ніж від самого знання. Я не буду довго затримувати тебе.

— Гарзд, мамо.

Гарольд присунув стільця поближче до ліжка і, взявши матір за руку, сів. Мати у напівтемряві вдивлялась у його обличчя.

— Це ти усе підстроїв, чи не так, Гарольде? Адже бідний Артур з'явився завдяки твоєму експериментові.

— Це вийшло випадково.

— Розкажи.

— Ми проводили звичайний контрольний тест. Теоретично такий експеримент цілком можливий. Ми довели, що — це важко пояснити словами — якщо ми зуміємо змістити вимір, точніше накласти його на власне відображення, тоді дві точки, які перебувають на відстані одна від одної, повинні співпасти... Мені здається, я пояснюю не досить зрозуміло.

— Нічого, любий, продовжуй...

— Отже, коли ми настроїли генератор зміщення полів, то почали сполучати дві точки, які звичайно лежать на відстані п'ятдесяти років одна від одної. Уяви собі, що ти перегинаєш довгий аркуш паперу, на якому нанесено дві точки, які сполучаються.

— Так, я зрозуміла.

— Ми вибрали ці точки навмання. Ми могли зупинитись на десяти або ста роках, однак вибрали п'ятдесят. І наші точки, мамо, майже співпали, в усякому разі вони були напрочуд близько одна від одної: похибка в часі становила лише чотири дні за п'ятдесят років. Ми були приголомшені. Тепер треба знайти причину цього відхилення, але якби ти попросила будь-кого з нас побитися об заклад...

— Любий, я певна, що все було чудово, але що ж трапилось?

— А, пробач. Отож, не обійшлося без елемента випадковості. Секунди через три-чотири після початку роботи він повинен був потрапити прямо в поле сполучення. У нього були всі шанси опинитись поза межами поля. Мені б дуже не хотілося цього, але ніхто не може знати наперед...

Місіс Долдерсон поворухнулась.

— Звичайно, ви не могли цього знати, — погодилась вона. — А що ж було потім?

— Ми нічого не знали, аж поки Дженні, почувши дзвінок, не знайшла тебе непритомну, і цього хлопця, Артура, зовсім розгубленого, і послала за мною. Одна з покоївок допомогла укласти тебе в ліжко, де тебе оглянув доктор Соул. Потім він ввів якийсь транквілізатор цьому Артуру. Бідоласі це справді було конче потрібно: Бог знає, що з ним могло трапитись, адже він сподівався лише пограти в теніс зі своєю коханою.

Коли він трохи заспокоївся, то розповів нам, хто він і звідки. Тебе зацікавило б це! Досить несподіване свідоцтво. Проте цей нещасний жадав тільки одного: якнайшвидше повернутись назад. Він був страшенно розстроєний. Доктор Соул докладав усіх зусиль, аби хлопець зовсім не «зламався». Здавалось, так воно і буде, і він не зможе оволодіти собою, коли отямиться.

Ми не знали, чи зуміємо відправити його назад. Переміщення «вперед», грубо кажучи, можна розглядати як прискорення природної прогресії, а от у самій ідеї переміщення «назад» міститься безліч непередбачених наслідків. Ми багато дискутували з цього приводу, та доктор Соул поклав край нашим суперечкам, зауваживши, що треба використати щонайменший шанс відправити хлопця назад, і до того ж, наш обов'язок — виправити становище.

До того ж, якби ми нічого не зробили, нам напевне прийшлося б давати пояснення, чому і як цей божевільний опинився серед нас, подолавши відстань у часі, що дорівнює п'ятдесятьом рокам.

Ми намагались роз'яснити цьому Артуру, що навряд чи зуміємо повторити ту ж саму операцію у зворотному порядку, та й не можна скидати з вагів похибку в чотири дні; отже, в найкращому випадку, ніхто не гарантував точності повернення у його час. Гадаю, він навряд чи зрозумів це. Нещасний хлопець був у жалюгідному стані; він хотів лише одного — ухопитись за найменший шанс вибратись звідси, і не думав ні про що інше. І тоді ми вирішили ризикнути, зрештою, якщо не вийде, він так чи інакше нічого не знатиме, а може, взагалі нічого не трапиться...

Генератор працював у попередньому режимі. Один з нас стежив за його роботою, а ми повернули Артура знову на стежку, куди виходять вікна твоєї кімнати, і залишили там.

— Іди вперед, — звеліли ми йому. — Так, як ти йшов тоді, коли це трапилось.

Ми дали сигнал починати.

І хоча після допінгу, що ввів йому доктор, після перипетій дня він був наче п'яний, все ж старався тримати себе у руках. Похитуючись, він рушив уперед. Який же він педант; намагався співати, мало не викрикуючи слова нерівним голосом: «Кожний робить так, ро...». А потім він щез, ну, просто зовсім пропав.

Гарольд помовчав, а потім додав з жалем:

— Усі речі, які служать доказом його перебування тут, — практично нова тенісна ракетка, випущена п'ятдесят років тому, і такий же солом'яний бріль, — не дуже переконують у цьому.

Місіс Долдерсон мовчала.

— Ми зробили все, що було в наших силах, мамо. Це була лише спроба.

— Звичайно, мій любий, експеримент пройшов успішно, і не твоя вина, що не все вийшло так, як хотілося... Я лише намагалась уявити, що могло статись, скажімо, кількома хвилинами раніше, або пізніше, коли ти запустив свій пристрій у роботу... Втім, могло нічого не статись взагалі... Якби це сталося, тебе взагалі тут не було б...

Гарольд стривожено глянув на матір.

— Про що це ти, мамо?

— Так, пусте, любий. Як ти правильно підмітив, то сталося випадково. В усякому разі, я гадаю, так воно і було, хоча немало подій у житті спершу здаються випадковими, але часом думаєш, що так нам кимось визначено...

Гарольд задумливо дивився на матір, а потім наважився спитати:

— А чому ти вважаєш, що він успішно повернувся назад?

— О, я впевнена в цьому. Я добре пам'ятаю той день, коли прочитала в газеті повідомлення про нагородження лейтенанта Артура Уорінга Бетлі орденом «За видатні заслуги», здається, у листопаді дев'ятсот п'ятнадцятого року. До того ж, я отримала листа від твоєї сестри.

— Від Сінтії? Що ж надихнуло її на лист?

— Вона хоче приїхати до нас. Сінтія планує знову вийти заміж, і хотіла б показати свого молодого нареченого, втім, по-моєму, не такого вже молодого.

— Гаразд, але я не зовсім розумію...

— Сінтія думає, що він сподобається тобі. Адже він — фізик.

— Але...

— Сінтія пише, що його прізвище Бетлі, і він — син полковника Артура Уорінга Бетлі, який мешкає у Найробі в Кенії, і нагороджений орденом «За видатні заслуги».

— Ти хочеш сказати, що він — син..?

— Здається, так, любий. Чудеса, правда? — Вона замислилась, а потім додала: — Мушу визнати, що такі речі, навіть якщо вони визначені нам кимось, інколи так усе заплутують, правда..?